

marai elnök köszöntőjével kezdődött, aki egyben Kecskemét m. j. város alpolgármestere is. A megjelent vendégek mellett az OMBKE-t is köszöntötte, mint az egyik legrégebbi hazai műszaki-tudományos szakmai egyesületet (1. kép). Ezután a jogutód és társszervező Metalconstruct Zrt. vezérigazgatójának, *Kis Ernő*nek a két részből álló szemléletes előadásával folytatódott az emlékülés. Ezt követően a Kecskeméti Helyi Szervezet elnöke, *Dánfy László* prezentációjában az alumínium és a bauxit európai és magyarországi megjelenéséről, valamint a háztartások, ipari szervezetek alumínium-edény-igényeinek a reklámok tükrében történő korabeli megjelenéséről tartott vetített képes beszámolóival csatlakozott a nyitó előadáshoz, bemutatva az 1977-ben megjelent a „A magyar ezüst története” című nagy-

■ Az emlékülés résztvevői

sikerű kiadványt is. A szakmai előadásokat a kerekegyházi GORTER Fémipari Zrt. vezérigazgatójának, *Hugyec Zoltán*nak igen szemléletes, az alumíniumlemezek és -profilok korszerű gépeken történő megmunkálásáról szóló előadása nyitotta meg, majd a Pallas Athéné Egyetem GAMF Műszaki és Informatikai Kar Járműtechnológiai Tanszékének vezetője,

dr. Lukács Pál főiskolai tanár és *dr. Liska János* főiskolai docens, az alumínium fémhabok fejlesztése, megmunkálása és alkalmazástechnikája témakörű előadásai követték. A kamara aulájában az egyetem hallgatói bemutatták a részben alumínium fémhab szerkezetű motorkerékpárt. A zárszót követően a résztvevők meglátogatták a Metalconstruct Zrt. műhelyeit és megtekintették a jelenleg folyamatban lévő fejlesztés során üzembe helyezett új gépek próbagyártási folyamatait is, a vezérigazgató és munkatársainak, *Kékkői András* műszaki vezetőnek és *Hegedűs Antal* üzemvezetőnek szakavatott ismertetése mellett. A látogatás a termékbemutató kiállítás megtekintése után a cég tárgyalótermében a felmerült kérdések megválaszolásával ért véget.

✍ *Dánfy László*

PATAY PÁL

Harangrekvirálás az I. világháborúban

Patay Pál az OMBKE Öntészeti Szakosztályának legidősebb tagja, 2016 decemberében töltötte be 102. életévét. A szerkesztőség a cikk közzétételével is köszönti születésnapján!

Az első világháború nemcsak az emberek, hanem az anyagok háborúja is volt. Nagy mennyiségű és igen különböző anyagokat igényelt – ilyen volt többek között a bronz annak ellenére, hogy a modern ágyúk már acélból készültek. Ágyút és harangot azonos ötvözetű bronzból öntöttek: 78 százalék rézből és 22 százalék ónból.

A hadvezetőség tudatában volt annak, hogy ha a háború hosszabb

időre húzódik el, a Monarchia nem rendelkezik a szükségletnek megfelelő rézzel. Már 1915 nyarán felvetődött a gondolat, hogy a hiányt réztárgyak begyűjtésével pótolják. Intézkedés azonban ekkor még nem született. Hamarosan felmerült a harangok ön-

■ A Kálvin téri templom harangjának leszerelése

kéntes felajánlása útján történő begyűjtése is, és erre az egyházi hatóságok közvetítésével felszólították a gyülekezeteket. Nem csodálkozhatunk, ha ez nemigen talált visszhangra. Ezért 1916 nyarán elhatározták a hivatalos úton történő begyűjtést, azaz a rekvirálást.

A Bécsben székelő közös Császári és Királyi Hadügyminisztérium az Abt 8/HB 3380 számú rendeletével határozott a harangok begyűjtéséről, és július-augusztusban ezt el is kezdték. Egy-egy alacsonyabb rendfokozatú, műszaki képzettségű tiszt néhány legénnyel együtt bejárta a falvakat, felkereste az egyházakat. Egy hivatalos képviselővel szemrevételezte a harangokat, és kijelölte az igénybe veendőket. A minisztérium által megadott utasítás szerint egy harangot hagytak meg, lehetőleg a legkisebbet, ahol négy vagy öt volt, ott kettőt.

A begyűjtendőnek ítélt harangokat a legények leszerelték a harangszékerről, és kidobták az ablakon. Volt, amelyik megsérült, sőt volt, amelyik

Dr. Patay Pál régész-muzeológus, harangkutató. Régészeti munkája mellett kezdett harangtörténeti kutatásokkal foglalkozni. Mintegy 25 000 hazai és Kárpát-medencei harang adatait gyűjtötte össze. Ezt az anyagot az Öntödei Múzeumban számítógépes adatbázisban rögzítették, és ott az érdeklődők rendelkezésére áll.

■ Szállításra váró leszerelt harangok

■ Rekvirált harangok egy gyűjtőhelyen

darabokra törött. Ahol kövezett utca volt a torony körül, ott csiga segítségével, kötélben engedték le, bizonyára azért, hogy leesve ne sértse meg a köveget. Megmérték a tömegüket, a tiszt kitöltötte a jegyzőkönyv – egy előre nyomtatott szövegű egyszerű lap – rubrikáit, aláíratta az egyház képviselőjével, és kilójáért 4 koronát nyugta ellenében ki is fizetett. A harangokat egy központi fekvésű helység vasútállomásán gyűjtötték össze, majd vonattal elszállították Csepelre, a Weiss Manfréd Lőszergyárba, vagy Nagytéténybe, a Lossinszky-féle Magyar Ónművek telepére. Ott összetörték és beolvasztották, az így nyert anyagot pedig hadianyaggyárakban dolgozták fel.

Az ország templomainak tornyai-ban szép számmal voltak – különösen Erdélyben, ahol nem jártak törökök – több száz éves harangok, itt-ott történelmi személy által adományozottak is. Minthogy a minisztérium kivételekre nem tért ki, a rekvirálók válogatás nélkül jelölték ki a hadianyagnak szántakat. Érkeztek tehát Csepelre és Nagytéténybe kor- és ipartörténeti jelentőségű harangok is, és be is olvasztották ezeket. A Műemlékek Országos Bizottsága (MOB) felfigyelt a műtárgy és műemlék jellegű harangok pusztulására, és kérelemmel fordult a minisztériumhoz azok mentesítése végett. A minisztérium az 1916. december 14-én kelt Abt/HB 12977 számú rendeletével helyt is adott a MOB kérelmének, és hozzájárult ahhoz, hogy az egy szakértői bizottság által kijelölt harangokat az illetékes egyházak visszaigényelhessék, vállalva a leszerelés, az el- és visszaállítás költségeinek megtérítést.

Sajnos a bizottság késlekedve, csak 1917 májusában szállt ki Csepelre és Nagytéténybe, és addig jelentős számú mentesíthető harang

pusztulhatott el. A mentesítendőket jegyzékbe vették, de megállapították, hogy vannak közöttük sérültek, amelyek használatra már nem alkalmasak, emellett a legtöbbnek a származási helyét sem tudták azonosítani. A sérült tárgyakat az egyházak nem fogják visszaigényelni, ezért javasolták, hogy ezeket örök letétként szállítsák be a Nemzeti Múzeumba. A Hadügyminisztérium ezt jóvá is hagyta. A MOB azt is kijárta, hogy az 1700 előtt öntött harangok eleve mentesüljenek a rekvirálás alól. Így maradt meg többek között Nógrádszakálon egy ismeretlen mester 1523. évi harangja, vagy az olaszliszakai katolikus templom tornyában az 1633-ban Eperjesen *Georg Wierd* által öntött, igen szépen kivitelezett darab.

Helyel-közzel visszahagytak fiatalabb nagyharangokat is. Például a tarcali református templomnak egy 1804-ben készült harangját, amelynek feliratában történetesen e sorok szerzője ükapjának – mint az egyház főkurátorának – a neve is szerepel. Vagy a Komárom megyei Dad katolikus templomának ma is meglévő nagyharangja az egykori kegyúr, *Esterházy Miklós* 1833. évi adománya. Egyes városok reprezentatív harangjai is mentesültek, így az esztergomi főszékesegyház 5467 kilogrammos (a mai ország akkori legnagyobb) harangja, a debreceni Öreg Rákóczi (*I. Rákóczi György* erdélyi fejedelem 1636. évi adományharangjának anyagából 1864-ben készült), és a békéscsabai evangélikusok nagyharangja sem némult el.

A műtörténeti jelentőségű harangok mentése céljából a MOB több gyűjtőállomáson (különösen Erdélyben) átvizsgálta az oda beszállított harangokat, és kiemelte a mentesítendőket. Így a krasznarécsei (Recea, Románia) reformátusok 1628-beli

harangja is visszakerült a templom tornyába, és ma is szól.

A háború csak nem akart véget érni, a rekvirált harangok bronza sem bizonyult elegendőnek a hadiipar szükséglete kielégítéséhez, ezért 1917-ben a minisztérium újabb rekvirálást rendelt el, amit az ősz folyamán végre is hajtottak.

A rekvirálók mindkét alkalommal elég szigorúan betartották a minisztérium előírásait. Például a Komárom megyei Kecskéden 1916-ban Weisz hadnagy a katolikus templom négy harangja közül csak kettőt vitt el, ugyanakkor a kápolna egyetlen harangjának sem kegyelmezett, ahogy a szintén a kecskédi egyházhoz tartozó Oroszlány kápolnája mindkét harangjának sem. A második rekvirálás után pedig Komárom megyében, Hántán az evangélikusok haranglábján és Kisbéren egy temetőkápolnában volt két-két harang. Hántán ugyanis az egyik a felirata szerint a reformátusok tulajdona volt, noha egy leányegyházuk sem létezett ott. Kisbéren meg bizonyára a rekvirálók nem szereztek tudomást a kápolnáról.

A rekvirálást az egész országban egységesen végrehajtották, ami a harangállomány nagyarányú pusztulását idézte elő. Országos átlagban 55-60 százalékra becsülhető a veszteség, de ez vidékenként változó aszerint, hogy az egyes felekezetek milyen arányban vannak képviselve. A katolikus templomokban általában három harang volt, néha négy is, a reformátusokban túlnyomórészt csak kettő. Így például a jelenlegi Komárom-Esztergom megyében a veszteség átlaga 67 százalékos volt, Nógrádban 57, míg az ország északkeleti szélén (Zemplén, Bereg, Szatmár) csak 45 százalék.

A falusiakat a harangok rekvirálása súlyosan érintette, ugyanis a harang szava irányította az életük ritmusát. A háború végeztével igyekeztek is az egyházak a hiányokat pótolni, csak hogy két-három harang öntése nagy megterhelést jelentett. A kilogrammonkénti 4 korona váltságdíj, amit kaptak, időközben devalválódott, így csakis közadakozásból tudták az új harangok öntésének a költségét előteremteni. Sok helyen évekig eltarított, mire ismét több harang szólt a toronyban.